

"שָׂרְתִי בַמְדִינֹת הַיְתֵה לְמַס" !

עיון בפרשת השבוע על פי ה"משך חכמה"

1. איכה א, א-ב'

(א) **איכה ישבה בְּרַד הָעִיר רַבְתִּי עִם הַיְתֵה כְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בְּגוֹיִם שָׂרְתִי בַמְדִינֹת הַיְתֵה לְמַס:** (ב) **כִּכּוּ תִבְכֶּה בְּלִילָה וְדַמְעָתָה עַל לְוַיָּה אֵין לָהּ מִנְזוֹם מִכָּל אֲהַבֶּיהָ כָּל רַעֲיָה בְּגָדוּ בָהּ הָיוּ לָהּ לְאֵיבִים:**

2. מש"ח איכה א, א'-ב'

(א) **איכה ישבה בְּרַד הָעִיר** – ולא מחמת שמצאו חסרון בה ואז היתה כאשה גרושה, לא כן, אך בע"כ נגלו והיתה כאלמנה שלא מחמת חסרונה עזבה אישה. ובאמת איך תהי הפכיות כזו שמרוב עם תהי בְּרַד, לכן אמר הסבה שמתחילה היה ההתהפכות, שרתי במדינות היתה למס, שמתחילה המשילו על עצמם מלכי רומא כידוע מעובדא דחשמונאים (ע' בבא קמא פב:), וזה היתה הנסבה להגלות.

(ב) **בכה תבכה בלילה** – שיש בכיה שבוכה כדי שישמעו אחרים וירחמו, ויש בכיה כאדם הבוכה על מתו שרק מחמת צער, לכן אמר שבכייתה אינה לשמוע ולרחם עליה, שזה היתה צריך להיות יותר ביום ובאתר דשכיחי רבים, אך בכייתה מחמת צער, לכן בכה תבכה בלילה אף שאין אדם שומע, מפני מה, מפני שדמעתה על לחיה, פירוש כי אם יבכה אדם להושיעו ואחד יושיעו נקרא המושיע מוחה דמעו מעל פניו וכמ"ש (ישעיה כה, ח) (ומחיתי) [ומחה וכו'] דמעו מעל כל פנים, אבל בה אינו כן, שדמעתה על לחיה כי אין לה מנחם להסיר דמעתה.

כל רעיה בגדו בה – ר"ל הרעים נעשו רעים, וזה האות כי גם בעת שלותה היו לה לאויבים מבקשים רעתה בהסתר, כידוע שאויב הונח על שונא מסתתר.

3. בבא קמא פ"ב, ב'

תנו רבנן כשצרו בית חשמונאי זה על זה היה הורקנוס מבפנים ואריסטובלוס מבחוץ ובכל יום היו משלשים להם בקופה דינרין והיו מעלין להם תמידים היה שם זקן אחד שהיה מכיר בחכמת יונית אמר להם כל זמן שעוסקין בעבודה אין נמסרים בידכם למחר שילשלו דינרין בקופה והעלו להם הויר ביון שהגיע לחצי החומה נעץ צפרניו בחומה ונזדעזעה ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה באותה שעה אמרו ארור האיש

שיגדל חזירים וארור האדם שילמד את בנו חכמת יונית ועל אותה שעה שנינו מעשה שבא עומר מגנות הצריפין ושתי הלחם מבקעת עין סוכר.

4. מש"ח במדבר כ"ג, כ"א

ותרועת מלך בו – רה"ש (דף לב) אלא מלכיות תלת הוא דהוין, ד' אלקיו עמו ותרועת מלך בו, ויהי בישורון מלך, ד' ימלוך לעולם ועד. וכתב הגאון (הביאו הר"ן) דגמרא לאו בסידרא דקראי נקיט, ולא דוקא נקטיה, והכי נהיג בסידורי. ובאמת נראה דהגמ' בדוקא נקיט, דתפסו סדר ד' מלך ד' מלך ד' ימלוך לעולם ועד, שיהוה קודם ואחר זה העבר, ואחר זה העתיד, לכן ד' אלקיו עמו ותרועת מלך בו שהוא ההוה הקודם, ואחרי זה ויהי בישורון מלך שהוא העבר, ואח"כ ד' ימלוך בעתיד. והטעם, שהוא מושג במצב הנוכח המבט המוחשי ומזה יש לו דין קדימה על העבר שאינו רק בכח הזוכר המציין במח מה שכבר היה והעבר קודם להעתידי אשר אינו מוגדר בהשכל בציוור מדוקדק ואמיתי כהעבר רק משוער, ועקרו בכח המדמה. וזה ברור מצד השגתינו, שהוא רק על ידי השכל הנקנה המתוסף על עצמותינו, והשגתינו מובאה באמצעיות החושים המובילים התנועה והידיעה המועתקת ממסובב להסבה ובאמצעיות הזמן המוחש המוגדר על ידי הגלגלים, אשר אז ההוה מוחשי, והעבר מושכלי מאשר שלט עליו החוש, והעתידי מצויר בלי חלה עליו המבט המוחשי כלל, לכן הקדימה להוה מפני שההשגה בו נתעצמה יותר ומדויקת ואמיתית מאשר בהשגה העברה, וכן העבר להעתידי, ולפי חוזק ההשגה וההרגשה בא סדרו כן. וכן סדרו בתפלת יוה"כ כממור אנכי כו' מוחה פשיעין למעני, זה בהוה, ונאמר מחיתי כעב, זה בעבר, ונאמר כי ביום הזה יכפר כו' בעתיד, הרי גם לענין כפרה סדרו כן.

אולם אצל הבורא יתעלה, שאצלו אין השגתו מתוספת על עצמותו, ועצמותו עם השגתו אחד, כמוש"כ רבינו בס' המדע הלכות יסה"ת פ"ב ה"י, ואצלו אין הזמן המשוער מביא עליו הידיעה, שהזמן אצלו כנברא מן הנבראים, שהמצאם תלוי במציאותו וברצונו, שהוא הדשם אחרי ההערך והאפס, והוא מביט על כל דברים העתידיים במבט והשגה נוכחית כעל ההוה בהשוואה גמורה, כמוש"כ בתוס' יו"ט בשם ר' משה אלמושינוני על משנה (אבות ג-טז) הכל צפוי והרשות נתונה,

לכן מצדו הקדימה להעבר, והעתידי להוה, מצד שהוא הוא נקודה קטנה בלתי מתחלק, והעבר והעתידי הוא נצחיות, שכשם שאין ראשית לראשיתו כך אין אחרית לאחריתו, ונוכל לומר עליו בהחלטה שכאשר היה כן יהיה, והעתידי אצלו במשך זמן הבלתי מוגדר ומשוער בעתיד כאשר היה בעבר, ולכן כאשר מדבר הנבואה בשמו יתברך מצדו אמר (ישעיה מ"ד) כה אמר ד' מלך ישראל וגואלו ד' צבאות, זה מצדו יתברך אני ראשון, זה העבר, ואני אחרון, זה העתיד, ומבלעדי אין אלהים, זה ההוה, הנה סדר ההוה במאוחר שהוא בלתי משך כלל כמוש"כ. אמנם שם מ"ח אמר שמע אלי יעקב וישראל מקראי, שישמעו וישיגו אני הוא זה ההוה, אני ראשון ואני אחרון, שהמבט ההוה אשר הוא מורגש ע"י המוחש הוא יותר בחוזק ההשגה, לכן הקדימו כמוש"כ. וכן במ"ג אתם עדי נאם ד' למען תדעו ותאמינו לי ותבינו כי אני הוא, זה ההוה המורגש שעליו אמר אני הוא ועליו אמר ותבינו, כי הוא מורגש בבניה המתפשטת בלב, לפני לא נוצר אל שעליו אמר תדעו, ואחרי לא יהיה זה העתידי אשר אין מוגדר בהמדע רק עליו אמר תאמינו, וזה לפי ההשגה של הנבראים. ודו"ק כי הוא עמוק.

ולפי' האישים העליונים אשר המה נבראים והשגתם מתוספת, רק זה ההבדל בין העליונים להתחתונים, שבהעליונים מתעצם הידיעה אצלם מה שנקנה להם, עד שאין חסרון והעדר אחרי זה בידיעתם, ונתעצם השכל הנקנה בעצמותם ממש והוא מורגש אצלם כמו ההוה, לכן אמרו (פרקי דר"א פ' מא) כשעמדו ישראל על הר סיני שנעשו כמלאכי השרת ואני אמרתי אלקים אתם, ולכן אמרו אלמלא לא נשתברו לוחות לא נשתכחה תורה בישראל שנאמר חרות על הלוחות (ערובין נ"ד), וא"כ אצל הנבראים האישים העליונים מרגישים העבר כמו ההוה, ולכן העבר קודם שהוא יותר במשך הזמן על ההוה שהוא רגע בלתי מתחלק. ולכן אמר ר' יוחנן בירושלמי סנהדרין ריש פ"ק אין הקב"ה עושה בעולמו דבר עד שנמלך בבי"ד של מעלה, מ"ש אמת הדבר ועבא גדול אימתי חותמו של הקב"ה אמת בשעה שנמלך בבי"ד של מעלה, משום שמפרש ר"ל אל"ף רישא דא"ב, מ"ם באמצעיתא, תי"ו בסופה, לאמר אני ד' ראשון (ישעיה מא, ד) כו' ומבלעדי אין אלקים (שם מד, ו) כו' ואת אחרונים אני הוא (ישעיה מא, ד), הרי הקדימו העבר להוה, וההוה

לעתיד, וזה כפי ההשגה אצל האישים העליונים, שהעתיד לא ראו, כי רק העבר הוא מורגש כהווה, ואין ידיעתם בעתיד מוקפת כהעבר וההווה, לכן העבר קודם להווה, וההווה קודם להעתיד, ולכן האלף קודם שהוא עבר, והמ"ם קודם שהוא ההווה, ואח"כ העתיד, שאין זה מכפי ההשגה ממנו יתברך, שהעבר והעתיד קודם להווה, ואין כפי ההשגה אצל התחתונים בעלי ההעדר והשכחה, שההווה קודם להעבר, רק כפי ההשגה אצל האישים העליונים, ולכן אימתי חותמו של הקב"ה אמת בסדור הזה בשעה שנמלך בב"ד של מעלה, כפי ההשגה אצל העליונים. והמעיון יתפלא, כי ר"ל שינה סדר הפסוקים להראות אמינות הדרוש, וסדר ומבלעדי אין אלקים באמצע. ודו"ק.

ושם בירושלמי מהו אמת א"ר בון שהוא אלהים חיים ומלך עולם. פירוש, כי אמיתיות הוא דבר שאינו תלוי בשום דבר, וזה הבורא, שהוא לבדו מחויב המציאות, וכל הנמצאים תלויים ברצונו, וכמו שביאר רבינו בריש ספר המדע, וכזון לדברי הירושלמי, וזה מקרא מלא בירמיה יו"ד וד' אלקים אמת [למה ש] הוא אלהים חיים ומלך עולם. ולכן אמרו (בראשית רבה א-י) על ראש דברך אמת ששלש תיבות בראשית ברא אלקים סופי תיבות אמת, התינו שהוא של העתיד, והאל"ף שהוא על העבר קודם למ"ם שהוא נגד ההווה, שאז ביום ראשון עדיין לא נבראו מלאכים, כדאמר בב"ר (ג-יא), ולא היה שום דבר, א"כ האמת כפי השגה מצדו יתברך העבר והעתיד קודמים אל ההווה, ולכן התינו והאל"ף קודמים למ"ם. וזה ענין נפלא מורה על אמינות הדרוש שביארנו בס"ד. ודו"ק.

5. ישעיה מ"ד, ו

כֹּה אָמַר יְהוָה מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל וְגֹאֲלוֹ יְהוָה צְבָאוֹת אֲנִי רֹאשׁוֹן וְאֲנִי אַחֲרוֹן וּמִבְּלַעַדִּי אֵין אֱלֹהִים:

6. ישעיה מ"ח, י"ב

שָׁמַע אֵלַי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל מִקְרָאֵי אֲנִי הוּא אֲנִי רֹאשׁוֹן אֶף אֲנִי אַחֲרוֹן:

7. ישעיה מ"ג, י

אֲתֵם עַדִּי נֹאֵם יְהוָה וְעַבְדִּי אֲשֶׁר בְּחַרְתִּי לְמַעַן תִּדְעוּ וְתֵאֱמַיְנוּ לִי וְתִבְיֵנוּ בִּי אֲנִי הוּא לְפָנַי לֹא נוֹצֵר אֵל וְאֶחָדִי לֹא יִהְיֶה:

8. מאמרי רא"ה עמ' 281-280; דרשה בעת הנוכח בית התלמוד תורה ברהובות ת"ו

על הילדות תפול תמיד השאלה, איך אנו מכירים אותה ביהושה לחנוך. אם היא רק כמו הכשר להאישות, או שיש לה ערך כביר בפני עצמה. מובן הדבר שכשמעמי דים את יסוד החיים רק על העבודה והפרנסה, אין לילדות זכות מצד עצמה, כי אם, הילד הוא לפי זה גולם יפה שאפשר לחק ממנו כלי מעשה חזק ועובר לסוחר. לא כן הוא לפי ההכרה האידיאלית, המערכת את החיים לפי הטוהר שבהם, לפי הטוב החסד והתום הנמסך בקרבם. על פי זה המשפט יעלה לנו ערך הילדות לא רק בתור הכשר לאישות וגדלות, כי אם הטיבה יקרה בחיים מצד עצמה, ולפעמים תעלה אצלנו בתור המעולה שבתקופות החיים שכל החיים ראויים להיות כמכשירים לעמדתה. אז נאמר דברים כמושמעם "אין העולם מתקיים אלא בשביל הבל פיהם של תנוקות של בית רבן" מפני שהוא "הבל שאין בו חטא". התנוק, כשיחונך כראוי, ביחוד התנוק העברי, כמה קדושה ותום, כמה טהרה ומדות נעלות נמצא בנפש הנקיה והאהובה הילדותית שבקרבו, כל זמן שטומאת שוק החיים לא השביתה את החן וההון של פרח שושן זה, כמה קדוש וטהור הוא. אמנם טובה הילדות, נאה וקדושה היא, אבל הלא היא גם כן חלושה, ולא תוכל לעמוד בפני זרם החיים ההולך ומתגבר, לפי מדת הגדלות, גדלות החומר והרוח, והתרבות יחס החברה הגדולה והמסובכת. על כן זאת היא חובתנו, לשמור בכל עז את תומת הילדות וטהרתה ולהעבירה לאטמה עם כל זהרה ונקיונה אל תקופת הגדלות, באופן שהגדלות תעניק לה רק את העוז והגבורה החסרים לה, גבורת הגוף וגבורת הרוח, אבל לא תהיך להרס את היתרונות היקרים של הילדות האהובה והחכיבה עדי עד. "מפי עוללים ויונקים יסדת עז למען צורריך להשבית אויב ומתנקם". להביא את הילדות בעצם תומה וטהרתה אל גבול הבחורות והשהרות, הזקנה והשיבה, באופן שתוסד עוז, שלעולם לא ינוס לחה, זאת היא תעודת החנוך בישראל. "בת ק' ככת כ' וכת כ' ככת ז' ", "כבן שנה שלא חטא" זהו הציור היותר מרומם של משאת הנפש שבחנוך עמנו. מתאים הוא אמנם החנוך הפרטי אל הכללי, וחייב הוא להתאים לו. כשם שצורת החנוך כשהיא מכרת את הילדות רק למעבר בעלמא, לזיין על ידה את האיש העתיד בכלי קרב למלחמת קיומו שזהו יסוד החנוך הכללי של אותם העמים, שחרבם היא גאותם הפנימית, ואין באוצרם העצמי, ברוח הלאומי הטבעי שלהם מחאה קיימת על זה המושג המתאים מאד לכרכתו של עשו, על כן התקופות הבאות אחרי הילדות, הנן נכונות להרס את הילדות, ולכנות על חורבנה תקופות יותר חזקות ממנה, ויותר מוצלחות לכה

ידים וחיל האגרוף. וכך הם הולכים ומתפתחים; נוצצים ונוכלים, תקופה בולעת תקופה, עם עם, וכל מה שיוסיפו שרשי העבר להעקר, הנם יותר קרובים אל המטרה. ילדותם הלאומית מונחת להם כאבן מעמסה, והם מסתתרים אותה קמעה קמעה, וכל המוסיף למחוק זכר העבר הרי זה משוכח. לא כאלה חלק יעקב. גם לנו היתה ילדות, אבל ילדותנו, כמה נאה היא, כמה קדושה היא, וכמה מוכשרים אנו להתכלל בה עדי עד. "הלך וקראת באזני ירושלם לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעורריך אהבת כלולותיך לכתך אחרי במדבר", "כי נער ישראל ואהבהו וממצרים קראתי לבני", "הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכר אזכרנו עוד על כן המו מעי לו רחם י ילדות לאומית כזאת שגם לעת זקנה ושיבה תהיה צולחת להתפאר בה "ארחמנו נאם ה'" ולהתרומם על ידה ועבורה, אינה נמצאת בכל העולם כלו כי אם בישראל, וערכנו זה, צריך שלא תמנע מאתנו ידיעתו הברורה והמוחשית. הכרת ערכנו זה באמת, אשר בו נפלינו מכל העמים אשר על פני האדמה, ושעל כן התולדה שלנו היא לגמרי אהרת, אהרת מתולדות כל עם ועם, צריכה שתחקק על לב דורותינו, למען תהיה לנו מקור נפתח לגבורה ולתפארת. על פי אותה המדה שאנחנו זקוקים לה, ומה אומלל הוא העם אשר יחונך בחנוך של זיוף התולדה שלו. חסרון ידיעה או טעות של שינוי פרטים וערכי תקופות בסדרי ההסטוריה שבכל אומה, הם גם יחשבו למכשלה לא מועטה בפתוח הנוכה, אבל על כל אלה עולה המכשול של טעות יסודית בכל הרוח של עצם התולדה ביסוד החיים שלה. טעות כזאת נוטלת את חיי האומה מן העולם, ביחוסה ההסטורי, מטמטם את לבה ומעור את עיניה ביחוסה להכרת עצמה, שהיא הקודמת שבהכרות לצרכי חייה, קיומה בתור אומה, והתפתחותה. "מיום שנגזו ספר יוחסין תשש כחם של חכמים וכהה מאור עיניהם", ואין לך דבר שיטביע כל כך את הרוח ההסטורי בעצם תומו באופן כטוח בלב האומה, כחנוך יסודי על פי תכונתה של האומה. זה הוא כה העז המקיים את חיי הצבור. הנותן כה גם לעדות פרטיות לחיות ולהתקיים בכה לאומי איתן ורענן.